

A kolozsvári "kis iskola", ahol Apáczai
tanult

Kolozsvár területén a XVII. század első felében három tanintézet működött, mégpedig az óvári, továbbá a szentpéterei unitárius, valamint ugyancsak az Óvárban létesített orthodoxus, vagyis kálvinista schola. Ezeknek közbeszédbeli megkülönböztetése annak idejében nem a felekezet szerinti megnevezéssel történt, hanem a két unitárius iskolának egymással való szembeállításakor a belvárosit egyszerűen Schola-nak, gyakran nagyobb iskolá-nak (schola maior), a külvárosit pedig kisebb, vagy külvárosi, avagy szentpéteri iskolá-nak (schola minor, vel suburbana, vel Sancto Petrina) nevezték.¹⁾ Ezzel szemben az óvári kétféle felekezetbeli iskolának megkülönböztetését egy sajnálatos emberöléssel kapcsolatosan az 1629.évi városi törvénykezési jegyzőkönyv február 7.-i és 20.-i tanuvallomásaiból idézem. Mégpedig:

"Lattam hogy jeovenek az mi mendicansink az nagy Scholabelj mendicansok eleot." Majd "Tudom az mi azt nezi hogy azoknal az kis oskolabelj eot mendiansnal az kik az megh eolt Eczken Janoson es tarsain tamadtanak vala ugyan az kis oskola eleot mind fegyver volt." Azután "jeovenek az nagy Iskolabol oda Deakok s- tiltak, hogy ki ne agyak az migh Biro Uramtol pechyet hoznak, de egj haidu hadnagi leven ot, az szitkozodek s az kis scholaban be kesertette."²⁾

De ugyanigy találjuk az 1647 évi városi sáfárpolgár számadáskönyvében, február 16-án feljegyezve: Fejedelem

"Vrunk el menetele utan hoztak volt Cipo süttetö Vrain Cipot Nro 64o, de szegensege miat ki nem adhatta[m] mind Jöuö iarok-

1) Gál Kelemen I. 427.

2) Városi törvénykezési jegyzőkönyv az 1629.évből. (Klt.)

[nak, hane[m] ex Commisione A(mplissimi) S(enatus) kültem az kis Scholaba Nro 66 edgi nagj fel haital. Az hait ert fl.-den 25 - Masod Medanczebe kültem az nagj Scholaba Nro 66 eöreghe felsaital. Az hait ert f.-den.25 (Az fogházba Nro 76) A Szent Peteri Scholaba az Deakok[nak] Nro 45."³⁾)

Tehát az óvári unitárius iskolának Nagy iskola (iskola, schola), a kálvinista tanintézetnek pedig Kis iskola (schola) volt a közhasználatos elnevezése. Az előbbinek épülete azonos az egykori Szent Domokos-rendi szerzeteseknek az óvári Kispiac északkeleti sarkán álló XV. századbéli rendházával, míg az utóbbinak pontos helyét az alábbiakban fogjuk meghatározni.

A kolozsvári református egyházközségnek az 1608 szeptember 29-én ugyanitt tartott országgyűlés végzésével történt megalapítása következtében Báthori Gábor fejedelem 1609 március 20-án, Fehérvárott kelt adománylevelével az új gyülekezetnek ajándékozta az óvári beomlott tetejű pusztá templomot. Rövidesen ezután az anyagi támogatásról is gondoskodott, 1610 december 21-én Szébenben kiállított újabb oklevelével a kolozsvári dézmának felét, valamint a harmincadon befolyó jövedelmet az új ekklezsiának juttatta, hogy annak egyharmada a papok, más harmada az iskolai tanítók és tanárok, harmadik harmada pedig a tanulók és diákok táplálására fordították. Azonban e rom templom birtokbavétele, valamint, az iskola elhelyezésének kérdése ekkor még mindég nem történhetett meg, mert úgy látszik, hogy az unitáriusság a korábban uralkodott Báthoriaktól és Bastától szenvedett sok méltatlanság és jogtalanság következtében féltve őrizvén Kolozsvárt még eddig sértetlenül maradt épségét, ellene mondott a templomadományozásnak, Báthori pedig bizonyosan nem akarva maga ellen ellenszenvet kelteni e gazdag s emellett hozzá hű városban, ezért a birtokba helyezés ügyét egyelőre nem erőszakolta, hiszen amugyis éppen elég baja volt mind belső, mint külső ellenségeivel, akiknek száma önkényes magatartása miatt rohamosan növekedett. A Serban Radul havasalföldi vajdától Brassó mellett szenvedett csufos veresége a bécsi udvart Erdély elfoglalására ösztönözte s ezért Forgács Zsigmondot nagyobb számú sereggel Erdélybe indította utba. Az előrenyomuló császáriak előtt az utjukba akadt városok egymás után hódoltak meg.

3) Sáfár 1647. 596. (Klt.)

Igy érkeztek meg Kolozsvár alá is, amely azután 1611 július 25.-én kénytelen volt megnyitni kapuit Forgács, Sennyei és Rákóczi Lajos ostromló serege előtt. Időközben azonban Báthorinak sikerült elpártolt vezérét, Nagy Andrászt, magának ismét megnyernie, Bethlen Gábor pedig török segítséget hozott az országba s így a már Szebenbent ostromló Forgács seregét egyesült erővel csufosan szétverték s ezzel egész Erdélyt ismét felszabadították. Kolozsvár is 1611 szeptember 1-én Nagy András hada előtt meghódolván, a tanács most már egyik követségét a másik után menesztette Szebenbe, hogy a haragvó fejedelmet kiengesztelje. Báthori kegyelmének egyik ára - úgy látszik - a reformátusok ügyének eldöntése volt; ezt az a körülmény bizonyítja, hogy alig jött vissza Szebenből az utolsó követség, rá 16 napra, a fejedelem a templomadományozásról új donációs levelet állíttatott ki, majd két nappal ezután megtörtént a birtokbahelyezés is. A tél elmúltával, 1612 április 20-án Kolozsvárt kiadta a templomadományozást magában foglaló harmadik és most már ünnepélyes, díszes oklevelet, ami után következő vasárnapon, vagyis április 22.-én, húsvét első napján, megtörténhetett a templomnak a fejedelem jelenlétében való ünnepélyes átadása is. Ezt követőleg május 12-25.-én tartott szebeni országgyűlés határozatilag is megerősítette az adományozást, minthogy a reformátusoknak ellenmondás nélkül történt a birtokba iktatása. Ennek elhatározása után azonnal, vagyis - amint egy egykoru könyvbejegyzés bizonyítja - "Anno 1612. 24 die Maij ceperunt Calunj aedificare seu rursus extruere monasterium, quod confinium tenet Arianicae scholae."⁴⁾

Mindezekből tehát nyilvánvaló, hogy nincsen igaza Török István jeles történészünknek, aki a kolozsvári református kollégium életét Bocskai István idejétől, 1606-tól eredetezteti.

A templom helyreállítási munkálatai - úgy látszik - hosszabb időt vettek igénybe, hiszen Bethlen Farkas történeti munkájából, valamint az unitárius egyházfiak 1600. évi számadáskönyvében feljegyzett adatokból⁵⁾ következtetve, a szentegyház romlásának mér-

4) Szerző: A kolozsvári ref. egyházközség megszervezése. (Kézirat).

5) Bethlen Farkas történeti munkája. IV. köt. - Thorday Máté és néhai Mark Miklós 1600. évi unit. egyházfiak számadása. 39-41. (Klt.)

téke szokatlanul nagy lehetett. Így a harmincad árendájának Bátoritól adományozott összegéből legelőbb is a templomot építhették meg s csak azután gondolhattak a papi lakások és az iskolaépület megszerzésére. A reformátusok építőmunkáját különben még az a körülmény is hátráltathatta, hogy az új fejedelem, Bethlen Gábor, uralkodói székének elfoglalása után az unitáriusok ismét csak tiltakozásukat jelentették be az óvári templomnak más felekezetnek való adományozása miatt.

Kolozsvár adófizetőinek könyvében az 1608. évtől kezdődőleg a Media Intra (Moenia)-ban az Asztalos Péter házában megtaláljuk Lukács papnak, teljesebb nevén Traszki másképpen Maróthi Lukácsnak, a kálvinista egyházközség legelső lelkipásztorának nevét; 1614-től kezdődőleg azonban neve már a Vetus Castrum-ban Nekles Dolman házában lakójaként van bevezetve. Az 1615. december 10.-én összeállított új adókönyv "Consignationes az mely hazakon auagy Szemelieken Adot nem Vehettünk" cím-iratu csoportjában ismét csak a Vetus Castrum-ban Nekles Dolman házában kívül, amelynek most is Lukács pap a lakója s évi 8 fl. lenne az adója, már Junkh Andras házában is megjelölve találjuk, neve után irt Schola magyarázattal adva tudtunkra adómentességét. Az 1616. évben azután már háromra növekedett a kivételezett házak száma, ilyenképpen jelölve meg: "Vetusba Haromsagos Papok haro[m] h(ázának adója lenne) f.24/-." ⁶⁾

A helyzet tisztázásához tartozik annak a körülménynek a megállapítása, hogy a most megjelölt házak hiába vásároltattak meg, s jutottak a kálvinista egyházközség kétségtelen tulajdonába, még négy évtized múltával is a régi tulajdonosok nevével vannak az adókönyvbe bevezetve. Együttal mindég megjelölték a fizetendő adóösszeget, amelynek elengedése - a város közigazgatásának szabályai szerint - évről évre kérelmezendő lett volna. Megemlítendő még az a helyzet is, hogy annak idején, amikor a házszámolás még ismeretlen volt, az épületek ezzel az előttünk már szokatlan módon való körülírással jelöltettek meg, azt mondván, ha valaki netalán a Kis iskola-után érdeklődött volna, hogy az az Óvárban a Junkh Andras-féle házában van. Sőt e megjelölés még bonyolódott azal is, hogy ez a ház eredetileg az Endres Pöldneré (Pöldner Andrásé) volt, őrá szállott azután Junkh Andrasra; e jogi viszony

6) Városi Dica-könyvek. (Klt.)

már most a Dica-könyvek egyes évfolyamaiban az adózók egyszerű felsorolásánál is legtöbbször részletezetten neveztetett meg.

Ezek előrebocsátása után hogy ezt a házat mi is megtaláljuk, szükséges a szomszédokat is kinyomoznunk. Erre legelső utmutatóul szolgál az az okirat, amely a teleknek 1614-ben a fejedelem rendeletére történt megvásárlásáról állítottatott ki, megnevezvén Poldner alias Szabó András árváinak az Óvárban levő házat, amelynek szomszédai délről Nemezgyártó Mihály, nyugatról, meg északról a mellette húzódó szoros ut.⁷⁾ Még részletesebb utbaigazítást találunk hat, név szerint megnevezett hid-utcai lakósnak a városi tanácshoz 1634 február 9-én intézett panasziratában. Ebben előadatott, "hogy az elmúlt időkben az óvárban, az mi szomszédságinkban kálvinista uraink az mely scholát kezdenék építeni, eleve látván azt, jövőendő időben is, mind magunk személyében s mind maradékinkra minémű nagy nyavalya, veszekedés és bosszuság következnek." Éppen ezért már akkor kívánták, hogy telküket az iskolától elválasztó kőfalat (amely azonos volt az óvári várfallal) javítsák meg: "ruinait, lyukait erős kővel, mészszel, jó temérdeken mind a zsendely aljáig berakják, hogy az tanuló ifjak senki udvarára ne kandalhassanak." Erre vonatkozólag meg is történt a megállapodás. Ehhez a városi tanács kiküldötteinek beleegyezéséből megengedettett, "hogy az kőfalon feljül (vagyis a kőfal felett) az héjazaton öreg ablakokat csináljanak, hogy az kamrák (vagyis a lakószobák) köziben világosság szolgáljon bé, mely most is ugy vagyon." Az egyházfiak azonban a romlásokat csak "valami hitván agyaggal és apró kövekkel akkor bétatarozák ugyan imigy-amugy, melyet egynehány nap mulva az pajkos szabásu deákok kibontának és udvarinkra hántak." Ettől kezdve azután minden panaszolkodásuk ellenére is állandóan sok kellemetlenségük és káruk származott s "immár egynehány esztendőttől fogva anynyira megrontották mind az város kőfalát, ... mind magunk és magok között és zsendelyes héjazatit, hogy szabadon udvarunkra járhatnak scholájokból," sőt "az város közönséges tömlöczéből" azon keresztül "vasbékóban veretett foglyok" is megszöknek.⁸⁾

E panasziratból megállapítható, hogy a Kis oskola az óvári

7) Jakab: Kolozsvár. II., 560.

8) Fekete Mihály: A kolozsvári ev.ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1875. 22-24. - Jakab. Okl. II. 291-92.

várfal hid-utca-felőli szakaszára támaszkodék, még pedig úgy lát-
szik, hogy egészen közel a városi tömlöchöz. Ha ezek után az egy-
kori Dica-könyveket fogjuk vallatóra s azok alapján megállapítjuk
Kolozsvár helyszínrajzát, azt találjuk, hogy az Óvár keletfelőli
kőfalán belül középtűt állott a nyugat-keleti tájolású templom,
melyet Báthori Gábor csak az imént adományozott a kálvinistáknak,
emellett azután egy nagyon keskeny szoros vezetett az áttört kőfa-
lon a Hid-utcába; ezt az egykori hivatalos nyelv "Angiportus ad ve-
tus Castrum"-nak,⁹⁾ vagyis Óvárba vezető szorosnak nevezett. Most
már ezzel kapcsolatosan vissza kell térnünk az egyszer már emli-
tett 1629. évi törvénykezési jegyzőkönyv tanuvallomásaira, idézve
Pávai Tamás kálvinista diák szavait: "en akkor explorator voltam,
mikor az dologh eset keszteok, utannok jeottem az szorosban-is, de
mikoron eleijben alla Paváj, es Chyvernatoni Mihali megh vega az
decuriot,¹⁰⁾ ez a ket Inas tavul allott teolleok mint vagy ket kop-
ia hozzanvera az kis Schola feleol való soron."¹¹⁾ Ezekből a sza-
vakból tehát bizonyos, hogy e scholának a szoros északi során le-
vő templommal átellenben, vagyis a délfelőli soron kellett állnia,
viszont bejárata nem innenfelől volt, minthogy az exploratornak a
verekedő diákoknak "utána kellett jönnie a szorosba"!

A továbbiakra nézve úgy találjuk, hogy erre az Angiportus-ra
a kőfallyal párhuzamosan egy utcácska torkollott, amelynek hivata-
los elnevezése: "Versus Turrin Carceris," vagyis a börtöntorony irá-
nyában volt. Tehát ennek északkeleti szegletén kellett állania az
Endres Pöldner, azaz a Junkh András-féle teleknek, amely 1615 óta,
mint a református egyházközség tulajdona, a Kis oskolát fogadta
magába. Ugyanezt állapíthatjuk meg a további adatokból is. Ugyan-
csak a Dica-könyvek ugyanitt nevezik meg először is Petrus Fils-
tich Auricampsor házat, majd utána Schola megjegyzéssel az Endres
Pöldner-féle Endres Junkh-házat,¹²⁾ ettől számított negyedik te-
lekül pedig a Turris Carceris-t nevezik meg, erről az utóbbiról
azután a maig megmaradt épületmaradványokból is tudjuk, hogy a
nyugat felé könyökben megtört utcának éppen a hajlásában állott.

9) Dica, 1627.

10) Mind az explorator, mind a decurio diáktisztség volt.

11) 1629. évi törvénykezési jzkv.

12) Dica, 1647.

Filstich Péter aranybevéltő háza tehát éppen a templom szentélyéhez simult s így közte és a schola között huzódott el a Hid-utcából a Kis-piacra vezető szoros. Ezt a sikátort, amely a Kornis-utca nevet viseli, a XIX.század folyamán kiszélesítették s ezért a Filstich-féle ház egy részét is lerontották, a megmaradt épületrész falába azonban visszahelyezték a házat jelölő egykoru kőtáblácskát, ennek felirata azután még ma is hirdeti, hogy ez volta DOMVS / CEMENTARIA / ET AVRICVSORIA / 1608.¹³⁾

A szemben levő sarkon állott Kis oskola épületéről, sajnálatos körülményekképpen, jóformán alig tudunk valamit is megállapítani. Annyi mégis bizonyos, hogy kapuja (porta) - amint már előbb mondtuk - a mellékutcácskába nyilott, az épület maga pedig hátra, egészen a kőfalig ért, amit különben az a körülmény is bizonyít, hogy a kamarák közötti folyosót az épület héjzzatán a várfal fölé vágott nagy ablakokkal kellett megvilágítani. Mivel fedele, amely - a panasziratból következtetve - zsindeellyel fedezett, a várfalnál magasabbra ért, bizonyosnak mondhatjuk, hogy e háznak emeletesnek kellett lennie.

Ennyi mindössze, amit magáról az épületről elmondhatunk. Az intézménynek története azután más lapra tartozik, ezért csupán e ház sorsáról van még egynehány elmondandó szavunk.

A Kis oskola épülete mindössze csak négy évtizedig szolgált a rendeltetését. Ugyanis II. Rákóczi György fejedelem néhai édesapja szándékát megvalósítandó, 1651-ben lerakta alapjait a farkasutcai iskolaháznak; ettől kezdve azután megszakítás nélkül folyt tovább az építkezés, de mivel Bethlen Miklós önéletleírásában, 1654-ben arról emlékezik meg, hogy "a mi scholánk az óvári templom mellett volt",¹⁴⁾ bizonyítja, hogy a farkas-utcai új épület - legalább is berendezésében - még mindég nem volt befejezve, pedig az óvári iskola már nagyon is rossz állapotban volt. Az egyházközség quártása ugyanis számadáskönyvében 1654 május 30-án azt jegyezte fel, hogy "az schola el akart dőlni" s ezért "valami öreg fákkal" meg kellett támogatni.¹⁵⁾ E romlást nagy mértékben fokozta az 1655.évi április 3-i mérhetetlen nagyságu tűzvész pusztítása, amely

13) Jakab: Kolozsvár. Világosító rajzok, és Balogh Jolán: Pákei Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről. Kolozsvár, 1947. 30.sz.kép.

14) Bethlen Miklós önéletírása. Pest, 1858. I., 234.

15) Bedj András és Kobzos István ref. quártások Regestuma. 48/A. Az egyházközs.lev.tárában.)

évek hosszú sora alatt is alig pótolható veszteséget okozott a városban szerte mindenkinek. Majdnem az egész belvárossal együtt elégett a farkas-utcai kollégium, az Óvárban pedig a templom is a mellette lévő Kis iskolával együtt. Ilyeténképpen tanítási célokra az már soha többé nem volt használható s a quártás feljegyzése szerint 1655 őszén az "Oh varbeli rossz iskolatt el rontva[n]", faanyagát is más romlások javítására hordatták el az ekklézsia gondviselői.¹⁶⁾ Ugy látszik, azonban, hogy ez az épület bár megszűnt oktatási célokat szolgálni, a teljesen tönkre nem ment épületrészek - utólag netalán ki is javítgatva - még továbbra is fennállottak. Ezt gyaníthatjuk az egyházközség 1664 május 30-án készített leltárkönyvéből, amelyben az ingatlanok között fel van sorolva "az Óvárbéli puszta Templomunk mellett (levő) o Schola ház."¹⁷⁾ Majd az 1670. évi quártások számadáskönyvében találjuk április 30-án feljegyzve: "percipialta[m] az O vari Puszta Schola háztól ház Bért Brassai Györgytől kétt forintott."¹⁸⁾ A "puszta" megjelölés a mai "rom" jelentésnek felel meg, de példánk azt bizonyítja, hogy alatta "felhagyott" tulajdonságot is érthetünk, hiszen felhagyott iskolaházért még vételezhettek be házbért, de rom-épületért aligha. További sorsáról is maradt fenn még egy adat. E szerint Buday Mihály városi főhadnagy, egyházközségi kurátor, 1672/74. évi számadáskönyvének alábbi bevételi tétele szerint: "Az Ovari hazat mely rengen Schola volt, az Ecclesia tetczeséből attuk el - fl. 100 //-".¹⁹⁾

A felsorakoztatott néhány adat - soványsága ellenére is - világosan megcáfolja Szalárdi krónikájának azt a tájékozatlanságból eredő állítását, hogy a farkas-utcai templom és iskola felépítése után "az ó-várban levő iskola és egyház a szász natiobeli evangekusoknak hagyat(ott)".²⁰⁾

Végezetül hagytuk iskolánk megjelölésében használt "kis" jelző eredetének megállapítását. Bárha kétségtelen, hogy ez az épület

16) Istványdy Bálint és Keczely Gergely quártások Számadó Reges-tomok. 32/b. és 33/b. (Az egyházközs. lev. tárában).

17) 1664. évi egyházi vagyoneleltárkönyv. 29/b. (U.o.)

18) Hosz Pál és Szathmári János quártások Ratioja. 13/b. (U.o.)

19) Néhai Buday Mihály kurátor Generalis Ratioia 1672/74. évekről. 2/b. (U.o.)

20) Szalárdi. 237.

teológiával egyesített főiskolává bővült s mind a magyar, mind pedig a szász tanuló ifjúságot magába fogadta, - a kor szokása szerint - terjedelmére nézve csak eléggé szűkös s talán az unitárius scholáénál is valóban kisebb férőhelyű volt, mégsem ez a különbség adta a két intézetet megkülönböztető elnevezést. De fokozatbeli különbségért sem nyerhette az egyik a "nagy", a másik pedig a "kis" melléknevet, hiszen kétségtelen körülmény, hogy az unitárius iskola külföldi akadémiákon tanult tudós tanárok vezetése alatt működő kiváló intézet volt, a reformátusoké pedig egyelőre, mégpedig a szervezkedés ideje alatt, csak itthoni iskolákat végzett rektorok oktatására volt berendezkedve, akik egy-két - három évenkénti tanárkodásuk után külföldi akadémiákra távoztak tudásuk tökéletesbitése céljából. Így találjuk ezt a legelső tanárral kapcsolatosan is az 1617. évi városi sáfárpolgár számadáskönyvének augusztus 10-i feljegyzésében, tudunkra adván, hogy "az it Valo Trinitarius mestert Embersegh tanolni (a fejedelem) Vrunck Vitebergaban külduen," két-lovas szekeret adtak alája Bánffihunyadig.²¹⁾ Ezzel szemben 1629-ben itt már feleséges, tehát mindenféle tanulmányait befejezett, állandó állást betöltő igazgatót találunk, aki mellett még lektor is van alkalmazásban.²²⁾ Majd 1631 táján itt tanít a kiváló orvosdoktor és író Csanaki Máté,²³⁾ sőt valószínűleg a nagy tudós Szenczi Molnár Albert is. Későbbben pedig Apáczai előfutárainak mondható Porcsalmi Andrásról, Igaz Kálmánról és Sikó Jánosról vannak adataink.²⁴⁾ Mindezek az indokok tehát megcáfolják, hogy a kálvinista iskolában a "kis" jelző értékbeli fokozatot jelölne, ellenben határozottan állíthatjuk, hogy benne a fiatalabb tulajdonságot kell keresnünk, mint ahogyan ma is használjuk a családon belől a szülővel azonos nevű gyermeknél, mondván az anyát például "nagy Kati"-nak, azonos nevű leányát pe-

21) Sáfár 1617. 64.

22) Az unitárius egyházfiak számadáskönyvében a harangozásokból befolyt jövedelmek között: 1629. II.-23. "Pul(satum)E(st) Consorty Rectoris Scholae Reformatae." és 1629.V.-20. és 21."Pul(satum) e(st) lectorj scholae reformatae." (Klt.)

23) Szerző: Csanaki Máté, a kolozsvári református iskola igazgatója. (Et. 1943: 226-28. és az Adattár I. kötetében.)

24) Szerző: Scholabeli állapotok Apáczai Csere János Kolozsvárra jövetele előtt. (Lásd e kötetben: 370-404.)

dig "kis Kati"-nak, vagy az apát "nagy Pistá"-nak, fiát meg "kis Pistá"-nak.

A Kis oskola épületének helyén a XIX. és XX. században a báró Bornemisza-kuria, ma pedig a posta-telefon-központjának kétemeletes új épülete áll.

Meg kell még említenem, hogy ebbe az iskolába nemcsak magyar, hanem szász nemzetiségű tanulók is jártak. Bizonyosság erre, hogy a quártások számadáskönyvébe azt jegyezték fel, hogy 1654 április 3-án "egy Szász Deák meghalva[n] az scholában, az Hidelvi Calandosnak adtam temetésért és sirásásért", tovább pedig azt említik meg, hogy 1654 május 13-án "az schola portaja mellett levő Szasz Deakok kamaraja"-ban /vagyis lakószobájában/ javításokat végeztek.²⁵⁾

25) Bedj és Kobzos Regestuma. 46/B, 47/B, 48/B. levél.